

Jolanta Kondratowicz-Pozorska

Uniwersytet Szczeciński

**POMOC WŁADZ PUBLICZNYCH
W TWORZENIU SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO
NA TERENACH WIEJSKICH**

Streszczenie: Po wejściu Polski w struktury Unii Europejskiej przygotowano programy rozwoju obszarów wiejskich, m.in. Program Zrównoważonego Rozwoju Obszarów Wiejskich (PZROW). Programy oprócz założeń i warunków zawierają także instrumenty i rozwiązania odpowiadające w pewnym stopniu na potrzeby społeczeństwa obywatelskiego na obszarach wiejskich. Przede wszystkim takim instrumentem jest program Leader. Należy także podkreślić istotną rolę, jaką w lokalnych grupach działania odgrywają organizacje pozarządowe.

Opracowanie jest poświęcone przedstawieniu tych programów i założeń programowych, które umożliwiają włączenie się władz publicznych w kształtowanie nowego społeczeństwa na terenach wiejskich, tzn. społeczeństwa aktywnego, świadomego i odpowiedzialnego za najbliższą okolicę, w której żyje i pracuje.

1. Wstęp

W Polsce obszary wiejskie wyróżnia się na podstawie podziału terytorialnego według rejestru TERYT, w którym za obszary wiejskie uznaje się gminy wiejskie i część wiejską gminy miejsko-wiejskiej. Przyjmując to założenie, należy stwierdzić, że w Polsce tereny wiejskie stanowią ponad 90% kraju i zamieszkuje je ok. 40% ludności. Jej rola w gospodarce jest zatem znaczna, aczkolwiek niedoceniana. Stan polskiej wsi i rolnictwa stanowi ważny problem ekonomiczny, społeczny i polityczny także w kontekście wymagań Unii Europejskiej. Wieś jest jednostką osiedleńczą różniącą się od miasta strukturą zawodową ludności, rodzajem i gęstością zabudowy, funkcjami ekonomicznymi i administracyjnymi oraz wieloma innymi cechami [*Zrównoważony Rozwój...* 2008, s. 183]. Jeżeli na terenach wiejskich stworzone zostaną warunki dla rozwoju społecznego i gospodarczego, to przełoży się to na wyniki całego kraju.

Po wejściu Polski w struktury Unii Europejskiej przygotowano programy, których zadaniem jest stworzenie korzystnych warunków dla rozwoju obszarów wiejskich.

skich, m.in. Program Zrównoważonego Rozwoju Obszarów Wiejskich (PZROW). Programy zawierają, oprócz założeń i kryteriów, także instrumenty i rozwiązania odpowiadające w pewnym stopniu na potrzeby społeczeństwa obywatelskiego na obszarach wiejskich. Przede wszystkim takim instrumentem jest program Leader i działające w jego ramach Lokalne Grupy Działania (LGD).

Głównym celem opracowania jest przedstawienie tych programów i założeń programowych, które w polskich warunkach umożliwiają włączenie się władz publicznych w kształtowanie nowego społeczeństwa na terenach wiejskich, tzn. społeczeństwa aktywnego, świadomego i odpowiedzialnego za najbliższą okolicę, w której żyje i pracuje. Przeanalizowano także zakres pomocy finansowej, jaka została skierowana na budowę i kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego na polskich terenach wiejskich w latach 2004-2006 i jaka zostanie skierowana w latach 2007-2013.

2. Istota społeczeństwa obywatelskiego na wsi

Prawdopodobnie terminu społeczeństwo obywatelskie jako pierwszy użył Arystoteles, później posługiwali się nim tacy filozofowie, jak John Locke, Jean-Jacques Rousseau czy Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Współcześnie przez społeczeństwo obywatelskie rozumie się społeczeństwo charakteryzujące się aktywnością i zdolnością do samoorganizacji oraz określania i osiągania wyznaczonych celów bez impulsu ze strony władzy państwowej.

Według tej definicji w Polsce nie ma problemu ze społeczeństwem obywatelskim: jest ono rozwinięte na światowym poziomie (istnienie państwa podziemnego, Armii Krajowej, Ruchu „Solidarność”, wspólne przeżywanie żalu po śmierci Jana Pawła II itd.). W kraju są inne poważniejsze problemy: problem celu i motywacji. Najczęściej Polacy umotywowani są religijnie lub jednoczą się w obliczu wroga. Te dwie motywacje są mocno zakorzenione w świadomości Polaków ze względu na przeszłość historyczną narodu; są kapitałem i jednocześnie przekleństwem narodu [*Spoleczeństwa obywatelskiego...* 2009]. Natomiast trudno zmobilizować społeczeństwo do wspólnej pracy po to tylko, by poprawić wygląd środowiska, w którym żyją, by usprawnić i ułatwić rozwój infrastruktury społecznej i ekonomicznej itp.

Ludzie na wsi przyzwyczajeni są do działania w małych społecznościach i samodzielnie rozwiązywania różnych trudności. Jednak problem polega na tym, że wszystkie oddolne inicjatywy z czasem napotykać bariery, jaką jest brak środków finansowych na realizację zadań. W Polsce na omawianych terenach ludność jest znacznie biedniejsza aniżeli społeczeństwo mieszkające w miastach. Jej dochody miesięczne kształtują się średnio na poziomie ok. 850 zł na jednego członka rodziny, a jeżeli rodzina utrzymuje się z rolnictwa – ok. 690 zł/członka. Konieczna jest zatem pomoc finansowa władz publicznych, która utwierdzała i motywowałaby społeczeństwa wiejskie do świadomej i odpowiedzialnej pracy na rzecz innych obywateli i gospodarki. Władze publiczne mogą oddziaływać na aktywizację spo-

leczeństwa wiejskiego przez instrumenty zawarte w rządowych programach pomocowych i w programach Unii Europejskiej.

3. Programy wspierające rozwój terenów wiejskich

W założeniach do Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013 [*Strategia Rozwoju... 2007*] przyjęto, że w ramach strategii rozwoju regionalnego należy położyć nacisk na rozwój obszarów wiejskich. W związku z tym priorytetami są [Krzymińska 2008, s. 78]:

- rozwój ekonomiczny podnoszący atrakcyjność obszarów wiejskich dla mieszkańców i przedsiębiorców;
- wzmacnianie zrównoważonego rozwoju sektora rolnego gwarantującego zachowanie trwałości środowiska i walorów krajobrazu;
- podnoszenie konkurencyjności sektora przetwórstwa rolnego dzięki poprawie jakości produktów rolnych i dostosowaniu podaży do wymagań rynkowych.

Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007-2013, w ramach podstawowych celów, priorytetów i kierunków działań, w sposób bezpośredni nawiązuje do idei społeczeństwa obywatelskiego oraz zakłada proces tworzenia i realizacji Programu Operacyjnego Społeczeństwo Obywatelskie [*Program Operacyjny... 2005*]. PO SO dba o rozwój szczególnie istotnych komponentów społeczeństwa obywatelskiego w korelacji z innymi programami [*Program Operacyjny... 2005*, s. 7-8].

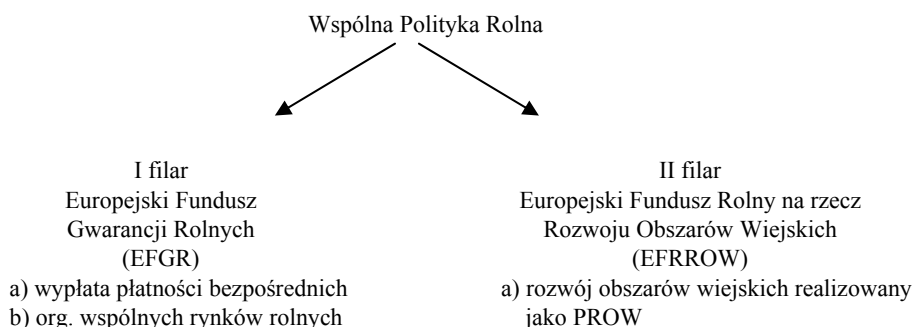
PO SO zakłada osiągnięcie optymalnego poziomu uczestnictwa obywateli w życiu publicznym, aktywność obywateli i ich wspólnot w kształtowaniu rozwoju społecznego, wzrostu gospodarczego i kultury politycznej. Zakłada również ilościowy i jakościowy rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego – jako wyraz obiektywnej konieczności wzmocnienia organizacji pozarządowych, integracji społecznej i podmiotów ekonomii społecznej oraz form i sposobów ich funkcjonowania, a także stworzenie podstaw funkcjonowania dobrego państwa – jako zwieńczający konstrukcję społeczeństwa obywatelskiego rezultat działania zasad pomocniczości, partycypacji, partnerstwa oraz dialogu obywatelskiego.

PO SO został zaplanowany jako jeden z programów operacyjnych w ramach programu horyzontalnego (kierunki rozwoju według ustawy o NPR) Rozwój zasobów ludzkich i kapitału społecznego (za koordynację którego odpowiada minister ds. pracy).

Dla obszarów wiejskich w latach 2004-2006 realizowano w ramach II filaru Wspólnej Polityki Rolnej dwa programy, tj. Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich i Sektorowy Program Operacyjny – Rolnictwo. Z kolei na lata 2007-2013 przyjęto jeden Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) (rys. 1), który realizuje zadania zawarte w czterech pakietach zwanych osiami:

- oś 1 – poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego;
- oś 2 – poprawa stanu środowiska abiotycznego, siedlisk przyrodniczych i krajobrazu;

- oś 3 – poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz dywersyfikacja działalności;
- oś 4 – budowanie struktur lokalnych na rzecz zatrudnienia i dywersyfikacji (Leader).

Rys. 1. Fundusze unijne na rzecz terenów wiejskich i rolnictwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Program Rozwoju... 2007].

Nowy program formalnie nawiązuje do poprzednich rozwiązań prawnych, lecz tylko niektóre działania są prostą kontynuacją poprzedniej legislacji. Obecnie liczba działań nie uległa szczególnemu wzrostowi (odpowiednio 22 w stosunku do 21 poprzednio), natomiast istotniejsze są różnice dotyczące treści i zamierzonych kierunków zmian. Ogółem w PROW na lata 2007-2013 przewidziano poziom wsparcia w wysokości 24,7 mld euro, w tym udział wydatków publicznych określono na 16,9 mld euro (68,4%) i wydatków prywatnych na 7,8 mld euro (31,6%). Najwięcej środków przewiduje się wydać na oś I – 53,5%, kolejno na oś II – 22,3%, oś III – 19,3%, najmniej zaś na oś IV – niecałe 5%. Oprócz środków publicznych ma rosnąć udział wydatków prywatnych w procesie realizacji programu [Mickiewicz, Wawrzyniak 2008, s.103-104].

PROW jest realizowany ze środków Unii Europejskiej, tj. z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), w połączeniu ze środkami krajowymi (budżet państwa, środki samorządów oraz środki własne beneficjentów) w stosunku 80:20 (tab. 1).

Tabela 1. Udział wkładów publicznych, EFRROW i krajowych dla poszczególnych osi (w mln euro)

Działania	Oś 1	Oś 2	Oś 3	Oś 4
	w mln euro			
Wkład publiczny	620,5	15	152	787,5
EFRROW	496,4	12	121,6	630
Środki krajowe	121,1	3	30,4	157,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Podejście Leader... 2008].

Program zasięgiem obejmuje cały kraj, a działania są zgodne ze strategicznymi celami określonymi w Narodowym Planie Rozwoju (rozwijanie konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego harmonijnego rozwoju, zapewniającej wzrost zatrudnienia i osiągnięcie spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską na poziomie regionalnym i krajowym).

4. Leader – podejście służące budowaniu społeczeństwa obywatelskiego na wsi

Dla budowania społeczeństwa obywatelskiego na terenach wiejskich szczególnie przydatne są działania w ramach podejścia Leader. Umożliwia ono realizowanie i wdrażanie celów przede wszystkim osi III, czyli sprzyja zarówno tworzeniu miejsc pracy, jak i poprawie jakości życia przez aktywizację mieszkańców obszarów wiejskich.

Koncepcja Leader jest pewnego rodzaju katalizatorem ożywiającym oraz ułatwiającym współpracę lokalnych partnerów. Takie oddolne podejście do rozwoju obszarów wiejskich zachęca lokalne społeczności do wspólnego określania zasobów i możliwości danego obszaru oraz jak najlepszego wykorzystania tkwiącego w nim potencjału [Dmitruk 2007, s. 3]. Głównymi cechami tego podejścia są:

- partnerstwo,
- podejście terytorialne lub lokalne, oddolne, zintegrowane,
- innowacyjność,
- budowanie sieci i współpraca,
- lokalne finansowanie i zarządzanie.

4.1. Leader 2004-2006¹

W latach 2004-2006 w ramach SPO Rolnictwo jako działanie 2.7 realizowany był Pilotażowy Program Leader+ (PPL+). Działaniem tym wdrażane były elementy inicjatywy wspólnotowej Leader+ w dwóch schematach:

- Celem schematu I było utworzenie Lokalnych Grup Działania (LGD) i opracowanie Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich (ZSROW). W ramach tego schematu można było uzyskać pomoc w wysokości 150 tys. zł (ok. 40 tys. euro, przy kursie 3,75 PLN/EUR). O pomoc wnioskowało 225 beneficjentów, przy czym pomoc uzyskało 174.
- W ramach schematu II LGD wdrażały strategie opracowane w ramach schematu I lub opracowane bez wsparcia ze środków SPO Rolnictwo. W ramach

¹ Ogólne przepisy dla wszystkich inicjatyw wspólnotowych zawarte są w Rozporządzeniu Rady (WE)1260/99 z dnia 21 czerwca 1999 r., tzw. Rezolucji Ogólnej. Dalsze wytyczne dla inicjatywy Leader zostały ogłoszone w postaci Zawiadomienia komisji dla krajów członkowskich UE z dnia 14 kwietnia 2000 r.

schematu II można było uzyskać dofinansowanie w wysokości 750 tys. zł (ok. 200 tys. euro). Z możliwości tej skorzystało 149 LGD, uzyskując w ten sposób łącznie 21 463 tys. euro, przy czym o pomoc wnioskowało 187 grup.

ZSROW musiała uwzględniać co najmniej jedno z następujących zagadnień tematów głównych:

- zastosowanie nowych informacji *know-how* i nowych technologii w celu podniesienia konkurencyjności produktów i usług terenów wiejskich;
- poprawa jakości życia na obszarach wiejskich;
- podnoszenie wartości lokalnych produktów, zwłaszcza przez ułatwianie małym jednostkom produkcyjnym dostępu do rynków dzięki wspólnym działaniom;
- wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000.

4.2. Leader na lata 2007-2013²

W latach 2007-2013 działania typu Leader mają być współfinansowane w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Leader jest podejściem do rozwoju obszarów wiejskich polegającym na oddolnym opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Przedstawiciele ci tworzą tzw. lokalną grupę działania – partnerstwo międzysektorowe, które wybiera projekty, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanej strategii.

Takie oddolne podejście ma wzmocnić spójność podejmowanych lokalnie decyzji, podnieść jakość zarządzania i przyczynić się do wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach wiejskich, a także skłonić do stosowania innowacyjnych rozwiązań w zakresie rozwoju regionu.

Budowa lokalnych strategii ma nieść ze sobą wiele korzyści, wśród których najważniejsze to lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów (ludzkich, naturalnych), dostosowanie kierunków działania do potrzeb podmiotów funkcjonujących na danym obszarze. Ponadto podejście lokalne ma pomagać w wyznaczeniu pożądanых i najbardziej dopasowanych kierunków rozwoju oraz pozwalać na lepsze zdefiniowanie problemów obszaru i określenie sposobów ich rozwiązania.

Z liczby złożonych przez beneficjentów wniosków w okresie programowania 2004-2006 wynika, że jest bardzo duże zainteresowanie Leaderem, co świadczy o potrzebie realizacji tego instrumentu z uwzględnieniem koniecznych zmian w zakresie usprawnienia jego wdrażania (w ramach Pilotażowego Programu Leader+ na lata 2004-2006 w ramach schematu II na liście rankingowej zatwierdzonej przez

² Art. 61 Rozporządzenia Rady (WE) 1698/05 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

ministra rolnictwa i rozwoju wsi znalazły się 162 lokalne grupy działania [*Krajowy Plan Strategiczny...* 2007, s. 40]). Podejście Leader z pewnością będzie sprzyjać lepszemu wdrożeniu i absorpcji środków w ramach pozostałych osi, ze szczególnym uwzględnieniem osi trzeciej, w ramach której charakter działań i ich podstawowy cel odpowiada idei tworzenia lokalnych strategii rozwoju.

Realizacja osi 4 w dłuższej perspektywie ma przyczynić się do osiągnięcia celów Odnowionej strategii lizbońskiej oraz Strategii z Göteborga, w tym: zwiększenia liczby miejsc pracy i różnorodności gospodarczej obszarów wiejskich. Przez wdrażanie podejścia Leader możliwe będzie wzmocnienie kapitału społecznego na wsi, poprawa samoorganizacji i zarządzania na poziomie lokalnym. Jednocześnie wdrażanie oddolnych zintegrowanych strategii lokalnych pozwoli na zapewnienie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w tym zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi.

Bilans osi 4 to działania własne Lokalnych Grup Działania (LGD) służące właściwemu funkcjonowaniu LGD, nabywaniu umiejętności oraz aktywizacji prowadzonej na obszarze LGD (ok. 20% środków osi 4), a także wdrażanie lokalnych strategii rozwoju realizujących zadania osi 3 (ok. 80% środków). Oba kierunki są komplementarne i ważne dla ludności wiejskich i gospodarki na tym terenie, dlatego też konieczne jest zbudowanie potencjału Lokalnych Grup Działania tak, by mogły one skutecznie realizować lokalne strategie rozwoju i przyczyniać się do osiągnięcia celów osi 3. Ze względu na wymiar finansowy wdrażanie lokalnych strategii będzie miało w długim okresie rosnące znaczenie na obszarze całego kraju.

4.3. Działania w ramach podejścia Leader

W ramach omawianego podejścia można wyróżnić trzy duże grupy działań [*Podejście Leader...* 2008, s. 11-24]:

- Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju – realizacja tych strategii powinna przyczynić się do poprawy jakości życia na obszarach wiejskich, m.in. przez wzrost aktywności lokalnych społeczności oraz stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy. Realizowane mogą być następujące kierunki działań:
 - różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej,
 - tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw,
 - odnowa i rozwój wsi,
 - inne projekty zwane dalej „małymi projektami”, które nie kwalifikują się do wsparcia w ramach działań osi III, ale przyczyniają się do osiągnięcia celów tej osi.
- Wdrażanie projektów współpracy, tj. projektów współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej zawartych w LSR lub nieuwzględnionych w LSR, ale zgodnych z celami LSR, opracowanej i realizowanej przez LGD.
- Funkcjonowanie LGD, nabywanie umiejętności i aktywizacja. Tu warunkiem pobudzania zaangażowania społeczności lokalnej w rozwój obszaru oraz lep-

szezo wykorzystania zasobów obszaru jest budowanie kapitału społecznego na wsi. Ze względu na ogólnie niski poziom aktywności i zaangażowania społeczności wiejskich na polskiej wsi w struktury lokalne oraz niechęć do współpracy działania aktywizujące, promocyjne czy szkoleniowe, jakie będą prowadzone przez lokalne grupy działania, mają szczególnie istotne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. W tym celu niezbędne jest również zapewnienie sprawnego funkcjonowania lokalnych grup działania, które będą prowadziły ww. działania aktywizujące i animacyjne.

Na polskiej wsi proces tworzenia LGD jest powolny. Wynika to z uwarunkowań historycznych i doświadczeń życiowych mieszkańców terenów wiejskich. W czasach socjalizmu państwo było wrogiem zabierającym ziemię lub część produkcji z gospodarstw; niszczone wszelkie inicjatywy aktywności gospodarczej lub społecznej niezgodne z wolą władz państwowych [Guzewicz 2005, s. 149-160; Bielec 2005, s. 279-287] itd. Okres transformacji ustrojowej w latach 90. spowodował na obszarach wiejskich znaczne niekorzystne zmiany. Przede wszystkim zlikwidowano Państwowe Gospodarstwa Rolne i wiele firm z otoczenia rolnictwa. Pozostałe zakłady pracy ograniczały liczbę zatrudnionych. Wzrastała apatia, ubóstwo, patologie. Skutkowało to zmniejszeniem budżetów własnych gmin i dodatkowo obciążało wzrost kosztów opieki społecznej. Gminy w swoim budżecie z konieczności zmniejszały środki na inwestycje, a potrzeby poprawy infrastruktury technicznej są do dziś ogromne. Wszystko to poważnie osłabiło postawy obywatelskie na terenach wiejskich. Aby naprawić błędy polityczno-gospodarcze z ubiegłego wieku, konieczny jest udział władz publicznych w odbudowie aktywności społecznej i współfinansowanie lokalnych przedsięwzięć. Jednak przełamanie braku zaufania w stosunkach ludność wiejska–władza wymagać będzie długoletniej systematycznej pracy.

Na koniec 2007 r. 178 LGD objęło swymi działaniami ok. 42% wszystkich gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w Polsce. Spośród województw najwięcej gmin LGD objęły w województwach: pomorskim, kujawsko-pomorskim, podlaskim i warmińsko-mazurskim. Najmniej zaś w województwach: lubelskim, mazowieckim, opolskim i świętokrzyskim [Kwaterna 2007, s. 2].

Zakładając, że zmiany zachodzące w świadomości ludzkiej potrzebują czasu, można stwierdzić, że polska wieś powoli się zmienia. Przykładem aktywności społeczeństwa wiejskiego może być fakt, że liczba złożonych wniosków z pomysłami do realizacji (189) przewyższała liczbę LGD zarejestrowanych na terenie Polski.

5. Wnioski

Długoletnie zaniedbania terenów wiejskich pod względem zarówno gospodarczym, jak i społecznym Polska próbuje nadrobić dzięki realizacji programów służących odnowie wsi, zrównoważonemu rozwojowi wsi itd., które finansowane są ze środków zarówno krajowych, jak i wspólnotowych.

Osiągnięcie celów nakreślonych w licznych programach jest możliwe przy aktywnym zaangażowaniu społeczeństwa wiejskiego we wspólną pracę na rzecz rozwoju lokalnego.

Zgodnie z wymogami podejścia Leader LGD musi być partnerstwem przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. W ten sposób próbuje się odbudować relacje pomiędzy ludnością wiejską a władzą, wywołać aktywność społeczną na terenach wiejskich i stworzyć nowe społeczeństwo obywatelskie, któremu będzie zależało na czynnym udziale w życiu politycznym, ekonomicznym i społecznym regionu.

Wspieranie z funduszy rządowych i funduszy Unii Europejskiej wszelkich oddolnych inicjatyw wywołuje poczucie spełnienia i zadowolenia z poświęcenia/pracy na rzecz innych w społeczeństwie. Dzięki uruchomionym programom i przyznanyim środkom finansowym realizowane są oddolne inicjatywy społeczne nakierowane na wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich.

Literatura

- Bielec J., *Formy aktywizacji i wsparcia wybranych grup mieszkańców wsi*, [w:] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, M. Kłodziński i W. Dzun, IRWiR PAN, Warszawa 2005.
- Dmitruk A., *Inicjatywa Leader 1991-2006 a oś Leader 2007-2013*, Ministerstwo Rolnictwa, Warszawa 2007.
- Guzewicz W., *Przekształcenia popegeerowskich gospodarstw rolnych a rozwój obszarów wiejskich*, [w:] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, red. M. Kłodziński, W. Dzun, IRWiR PAN, Warszawa 2005.
- Krajowy Plan Strategiczny Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2007.
- Krzyminiewska G., *Etyczne aspekty rozwoju lokalnego*, [w:] *Zrównoważony rozwój lokalny. Unijne instrumenty wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2007-2013*, Wyd. AR, Szczecin 2008.
- Kwaterna K., *LGD w Polsce i w poszczególnych województwach*, LM Consulting, Warszawa 2007.
- Mickiewicz A., Wawrzyniak B.M., *Właściwości PROW obejmującego lata 2007-2013 na tle poprzednich rozwiązań legislacyjnych*, [w:] *Zrównoważony rozwój lokalny. Unijne instrumenty wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2007-2013*, Wyd. AR, Szczecin 2008.
- Podejście Leader na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2008.
- Program Operacyjny Społeczeństwo Obywatelskie*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2005.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2007.
- Społeczeństwa obywatelskiego mamy w nadmiarze, czegoś innego i ważniejszego nam brakuje*. www.kontrowersje.net, 2009.
- Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2007.
- Zrównoważony Rozwój Obszarów Wiejskich*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2008.

SUPPORT OF PUBLIC AUTHORITIES IN THE CREATION OF CITIZEN'S SOCIETY IN RURAL REGIONS

Summary: After Polish accession into European Union there were prepared programmes supporting the development of rural regions (for example Program Zrównoważonego Rozwoju Obszarów Wiejskich – PZROW). The programmes contain foundations, conditions as well as tools and solutions that are the answer to needs of citizen`s societies in rural regions. One of such instruments are: Leader programme and nongovernmental organizations that support local groups. The paper is focused on the presentation of these programmes as well as its foundations. It allows to include the activities of public authorities in the creation of new society in rural regions – meaning active society, responsible for its surrounding region.